

KISASU'L-ENBİYÂ ÜZERİNE DÜZELTMELER

*Resul ÖZAVŞAR**

ÖZET

Türk dili, edebiyatı ve kültürüyle ilgili çalışmalar, tarih boyunca verilen manzum veya mensur eserlere dayanmaktadır. Bu yüzden dil ve edebiyat çalışmalarında metin neşri önemli bir yere sahiptir. Gerek dil bilimi gerekse edebiyat ve kültür çalışmaları açısından olsun metnin tam olarak doğru anlaşılması o alandaki yargıları etkiler. Türkiye’de, neşri yapılan bir eser üzerinde tekrar bir çalışma yapılması sık rastlanan bir durum değildir. Bunu göz önüne aldığımızda yayınlanan eserler üzerine eleştiri yapılması tabiidir. Bu yazı bu maksatla kaleme alınmıştır.

Türk dilinin tarihî dönemlerinden biri de Harezmi dönemidir. Harezmi dönemi eserlerinin üzerinde titizlikle durulmalıdır. Çünkü elimizde bu dönemle ilgili az sayıda eser bulunmaktadır. Bu da çalışılan eserin dönemin diğer eserleriyle kıyasında bir sınırlılık doğurmaktadır. Bu dönemde verilen eserlerden Kısasu'l-Enbiyâ 13. yüzyılda Nasıruddin bin Burhanüddin Rabguzî tarafından yazılmıştır. Türk dili için öneme sahip olan bu eserle ilgili olarak Aysu Ata tarafından kapsamlı bir çalışma yapılmıştır (Cilt I: Giriş, Metin, Tıpkıbasım; cilt II: Dizin). Ata'nın yaptığı bu çalışmanın Giriş bölümünde kitabın dil özellikleri; Dizin bölümünde ise kelime dünyası ortaya konmuştur. Ortaya konan bu emek, Kısasu'l-Enbiyâ'nın kendi dönemini birçok yönden aydınlatıcı özellik taşımaktadır ve kitap, bu açıdan dönemin küçük bir örneğidir. Bizim yazımız, özellikle metin ve metnin gramatikal dizininde yer alan okuma ve anlamlarla ilgili bazı düzeltmeler ve teklifleri içermektedir. Özellikle bazı anlamlarla ilgili teklifler dönemin kelime varlığına katkı sağlıyor. Teklifleri ispatlayacak tanıklar Türkiye Türkçesi ağızlarında ve modern lehçelerde bulmak mümkündür.

Anahtar Kelimeler: Kısasu'l-Enbiyâ, metin neşri, eleştiri

CORRECTIONS ON KISASU'L-ENBİYÂ

ABSTRACT

Studies related to Turkish language, literature and culture are based on the verse or prose works given during the historical period. Therefore, the publication of the text has an important place in studies of language and literature. Whether in terms of both linguistics, literature and culture, proper understanding of the text affects judgments in that field. In Turkey, re-studying on the publication of a

* Arş. Gör. Dicle Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, El-mek: rozavsar@gmail.com

work is not a common. With that in mind, to criticism is natural on published works. This article was written for this purpose.

One of the historical periods of Turkish language is Khwarezm epoch. It should be examined carefully on the works of the Khwarezm epoch. Because there are a small number of works about this epoch now. This is leads to a limitation to compare studied work and other works of epoch. *Kıyasu'l-Enbiyā* written by Nasiruddin bin Burhanuddin Rabguzi 13th century is one of the works of this epoch. A comprehensive study was conducted by Aysu Ata about this work that has importance for the Turkish language (Volume I: Introduction, Text, Facsimile, volume II: Index). In Introduction of Ata's work, language features of the book have been revealed and also the world of words have been revealed in the Index. This labor that set forth has illuminating property epoch of *Kıyasu'l-Enbiyā* in many ways and this respect, book is a small example of the period. Our letter includes some of the fixes and proposals about reading and meaning in text and grammatical index. In particular, some of proposals about meaning contributes to the vocabulary of the epoch. To find witnesses to prove proposals possible in Turkey Turkish dialects and modern dialects.

Key Words: *Kıyasu'l-Enbiyā*, text publishing, review

Giriş

Harezmi Türkçesi dönemi Türk dili tarihi ve Türk kültürü açısından önemli bir yere sahiptir. Çünkü bu döneme ait elimizde bulunan eserlerin varlığı sınırlıdır. Bunun bilincinde olarak o döneme ait eserlerin titizlikle incelenmesi ve Türkoloji'ye kazandırılması gereklidir.

İşte bu nadir eserlerden biri olan *Kıyasu'l-Enbiyā* 13. yüzyılda Nasiruddin bin Burhanuddin Rabguzi tarafından kaleme alınmıştır. Rabguzi'nin bu eseri üzerinde yerli yabancı birçok çalışma yapılmıştır (KE I: XX-XXII). En kapsamlı çalışmalardan biri Ata'nın yaptığı doktora çalışmasıdır. Bu çalışma iki cilt halinde yayınlanmıştır. Birinci cilt 'Giriş, Metin ve Tıpkıbasım'; ikinci cilt ise 'Gramatikal Dizin'den meydana gelmektedir.

Ata, bu çalışmasıyla Harezmi Türkçesi açısından Türkoloji'ye önemli bir katkı sağlamıştır. Ancak yukarıda da bahsettiğim gibi Türk dili ve kültürü için bu derece öneme sahip bir eser üzerinde titizlikle yeniden durulmalı -mutlak anlamda bu sağlanamasa da- eksiksiz olarak ortaya konulması gerekir.

Türk dili ve edebiyatıyla ilgili çalışmaların temel amacı manzum ve mensur edebî metinlerin ne dediğini anlamak ve günümüz okuyucusuna aktarmaktır. Bu da edebiyat araştırmalarında, eski harfli metinlerin Latin kökenli Türk alfabesiyle neşri çalışmalarına öncelik verilmesine neden olmuştur (Mengi 2010: 429).

Türkiye'de harf devrimiyle birlikte dil ve edebiyat çalışmalarında metin neşrinin önemi artmıştır. Çünkü Türk dilinin ses, biçim ve cümle yapısının tarihi gelişimiyle ilgili yargılar, yayınlanan neşir çalışmalarına dayanmaktadır. Hatta dilin felsefe, mantık, sosyoloji, etnoloji, psikoloji gibi alanlar açısından ele alınması da yayınlanan bu örneklerle dayanmaktadır. Ancak bizde, neşredilen bir eser üzerine tekrar çalışma yapmak nadir rastlanan bir durumdur. Neşri doğru yapılmamış eserler üzerinden yapılan dil ve edebiyat çalışmaları da yanlış bir temele dayanacaktır. Bu durumu Özçelik, şu tespitiyle tam olarak ifade etmiştir:

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/4, Fall, 2012

“Türkiye’de bir metnin bir araştırmacı tarafından okunduktan sonra genellikle ikinci bir okuma yapılmadığı dikkate alındığında, o çalışmadan kaynak gösterilmesi veya alıntı yapılması yoluyla bir çalışmadaki yanlış okumaların birçok başka çalışmaya da yanlış şekliyle girebildiği görülmektedir.” (Özçelik 2010: 446).

Bu yüzden, verilen emek göz ardı edilmeksizin, neşri yapılmış eserlerle ilgili sonradan düzeltme yazılarının yapılmasının, bunların eksik kalmış taraflarının ele alınmasının faydalı olacağı kanaatindeyim.

Yaptığım bu çalışma, lisansüstü dersleri sırasında okuduğum Kıyasu'l-Enbiyâ’da karşılaştığım bazı sorunlarla ilgilidir. Bu sorunlara getirdiğim tekliflerin, eser üzerinde çalışacaklar için ve metnin yeniden basılması durumunda esere katkı sağlamasını temenni ediyorum.

Tespit edilen yanlışlar 1. okuma ve anlam hataları; 2. anlam hataları olmak üzere iki grupta toplanmıştır.

1. Okuma ve Anlam Yanlışları

Bu grupta verilen her bir teklif iki düzeltmeyi içermektedir:

- Kitabın metin kısmında yanlış okunmuş kelimeler.
- Gramatikal dizinde verilen yanlış anlamlar.

Yanlış okuma ve anlam: üze aḡuda (246v2)

Doğru okuma ve anlam: üzengüde اوزانكودا

Eren, kelimenin kökenini *üz-* ‘ayırarak, koparmak’ olarak verir. “*Türkmencede ayağını yerden üz- ‘koparmak’ anlamında kullanılır. Merdivene verilen üzgü ve üzgeç adlarının bu kökten geldiği açıktır. Bu örnekler göre, üzengi’nin de üz- kökünden geldiği düşünülebilir.*” (1999: 430-431).

Dizin’de, *aḡut-* fiilinin anlamı ‘şaşırmak’ olarak verilmiş ve *aḡuda kal-* birleşik fiil olarak işlenmiştir (KE II: 29). Bu şekilde cümleye anlam vermek mümkün görünmüyor. Ancak bağlama ve kelimenin imlasına dikkat edildiğinde birleşik olarak *üzengüde* şeklinde okunmalıdır. Zira kelimenin yazımı şöyledir: اوزانكودا . Aynı dönem eserlerinden Nehcü'l-Ferâdis’te (Eckmann 2004) de kelimenin imlası اوزانكو şeklindedir (50-14).

Bahsedilen cümleden önce Hüseyin ve Malik bin Cafer arasında geçen bir münakaşadan sonra Hüseyin şöyle bir dua kılmakta: “Ya Rab, Cafer’i dünya ateşine düşür de onun sıcaklığını anlasın!”

Bu bağlam dikkate alındığında cümlenin doğru okunuşu ve anlamı şöyle olmalıdır:

“*Mâlik bin Ca’ferniḡ aḡ ürkti yıḡıldı, aḡaḡı üzengüdeḡaldı, süyreyü keltürüp otḡa kemişti, helâḡ ḡaldı.*” = Malik bin Cafer’in atı ürktü ve yıkıldı, (onun) ayağı **üzengide** (takılı) kaldı, (at, Cafer’i) sürükleyerek getirip ateşe attı, öldürdü.

Kelimeye Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü’nde yer verilmiştir: “**üzängü** Üzengi.” (Caferoğlu 2011: 275).

Bu teklifle ilgili olarak aynı dönem eserlerinden Mukaddimetü'l-Edeb’den şu tanıkların gösterilmesi meseleyi iyice açıklayacaktır:

“*müñdi üzengüni, aḡtı*” (Yüce 1993: 62).

“*üzengüsi takı yincüki arasında tutdı süngüni*” (Yüce 1993: 60).

Yanlış okuma ve anlam: *cara*‘ A. düz kumluk arazi (32r9, 11)

Doğru okuma ve anlam: *cez*‘ : Ar. damarlı akik جزع

Tulum (2000: 20), metin onarımıyla ilgili olarak açıklamasında ز، ز، ز gibi noktalarla birbirinden ayrılan ünsüz fonemlerin imlasına dikkat çekmiş, bunların seçiminde dikkatli olunması gerektiğini vurgulamıştır. İşte burada da böyle bir durum bulunmaktadır.

Aşağıdaki metinde kelime iki defa geçmektedir. İlkinde ج harfinin noktası çıkmamıştır. Ancak ikincisinde ج harfi açıkça okunmaktadır. Buna rağmen Ata, iki örneği de *cara*‘ olarak okumuştur.

“*Bu butğa bir ev kıopardı eki yüz kıarı eğizligi, yüz kıarı eni, tamları cez‘din, ‘aķıķdin... tahtğa tört adaķķaldurdu biri zümüriddin, biri cez‘dın, biri ‘aķıķdin, biri bülürdin.*”

Metinde *cara*‘ olarak okunarak dizinde “düz, kumluk arazi” (KE II: 150) anlamında verilen sözcüğün bağlamına bakalım:

Handa bin Ömer adlı bir melikin kendine bir put ve bu put için bir ev yaptırdığı anlatılmaktadır. Bu putun kendisi kıızıl altından, gözleri yakuttan; putun evinin çatısı akik ve damarlı akikten. Putun tahtının ayakları zümrüt, damarlı akik, akik, billurdandır.

Bu bağlam, kelimenin *cara*‘ değil *cez*‘ olarak okunması gerektiğini açıkça göstermektedir. Kelime sözlüklerde şu şekilde geçmektedir:

“*cez*‘, *cez*‘a (a.s.): göz boncuğu denilen, kara alaca ve değerli bir süs taşı, damarlı akik” (Devellioğlu 2003: 139).

“*damarlı akik.*” (Mutçalı 1995: 117).

Ayrıca, 147v9’da geçen hikâyede Belkıs’ın sarayının bir damı akikten, bir damı *cez*‘ den, bir damı billurdan, biri ise ruhamdan idi; 148r18’de ise Belkıs’ın Süleyman’a gönderdiği tabak ve kazanlar damarlı akik, akik ve billurdandır. Bu tanıklar da kelimenin okunuşunun ve anlamının bizim teklif ettiğimiz gibi olduğunu gösteriyor.

Yanlış okuma ve anlam: *İvgele-* sallamak (28v7)

Doğru okuma ve anlam: [ö]wkele-: kızmak

Clauson (1972: 9), *öpkele-* fiilinin anlamlarından birini ‘kızmak (birine ismin bulunma veya çıkma hali)’ olarak vermektedir. Düzeltme teklif ettiğimiz metinde fiil çıkma haliyle kullanılmaktadır:

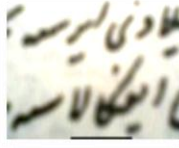
“*Ķayu öldin öwkelese bir adaķın kendnin bir kıarasına kıodar erdi, yana bir adaķın ol sııar kıodar erdi, kend tepesine yazılup kıamuğħalknı necāseti birle helāk kıalur erdi.*” = Hangi ülkeye kıızsa kentin iki tarafına ayaklarını koyardı ve kentin üstüne pisleyerek bütün halkı necasetiyle öldürürdü.

Aynı dönem eserlerinden Nehcü’l-Ferādīs’te (Eckmann 2004) fiil çıkma durum ekiyle aynı anlamda kullanılmıştır: “... *oğlum Yeziddin qatıg öwkelep turur erdim.*” (292-4).

Özçelik (2010: 446), yazma metin okurken araştırmacının, müstensih hatalarını göz önünde bulundurması gerektiğini ifade etmiştir. Bu hatalardan biri de ‘alt veya üst satıra göz takılması nedeniyle yanlış yazım’dır. Metnimizde geçen kelimeyi bu açıdan değerlendirelim:

Kelimenin imlası ايفكالاسه şeklindedir. Ancak yazıcının üst satıra göz takılması muhtemeldir. Çünkü kelimenin üstünde ايرسه biçimi mevcuttur. Sonuç olarak kelime اوفكالاسه şeklinde tamir edilmelidir. Orijinal metin:

Turkish Studies

Öwkele- fiili ‘sinirlenmek, öfkelenmek’ anlamında metnin yirmi farklı yerinde de geçmektedir (KE II: 511). Bu da fiilin metinde yaygın bir şekilde kullanıldığını gösteriyor; dolayısıyla teklif ettiğimiz okumayı gerektiriyor.

Bunlara ek olarak Kaşgarlıda fiil *öpkele-* ve *öpkile-* şekillerinde geçmektedir: “*öpkele-* ciğere vurmak; öfkelenmek.”, “*öpkile-* öfkelenmek; kızdığı için yüz çevirmek” (DLT IV: 460).

İbni Mühennâ Lûgati’nde kelime “**Öpkelemek: Öfkelenmek**” olarak geçmektedir (Battal 1997: 55).

Fiil, Kırgız Türkçesinde anlam değişmesiyle şu şekilde kullanılmaktadır: “**Öpkölö-** darılmak, küsmek” (Yudahin 1998: 613).

Yanlı okuma ve anlam: köniçi doğrucu, gerçekçi (28r12, 45v18)

Doğru okuma ve anlam: küniçi: kıskanç (کونیچی)

Clauson, *küni* kelimesinin temelde ‘kıskançlık, kıskanç’ anlamına geldiğini buradan mecazi olarak ‘ikinci eş, kuma’ anlamını kazanarak anlamın genişlediğini söyler ve kelimeyle ilgili 8. yüzyıldan 18. yüzyıla kadar birçok tanık verir (1972: 727).

“... *hamiyyetlig erdi, yawla**küniçi** erdi.*” (28r12)

“*İbrâhîm yawla**küniçi** erdi, köñli Sâreğa meşgûl boldı erse...*” (45v18)

Birinci örneğin geçtiği hikâyede Avac adında bir erkekte ve aldığı hanımlarından birinin yasak bir ilişkiye girmesi, Avac’ın bunu öğrenmesi, onları öldürmesinden bahsediliyor. İkinci örnekte ise İbrahim ve hanımı Sare’nin bir padişahın eline esir düşmesi ve padişahın Sare’yi beğenip ona ilgi duymasından bahsediliyor. Metinlerin bağlamı göz önüne alındığında erkeklerin eşlerini kıskanması gayet doğal olduğundan kelimenin *küniçi* şeklinde okunması ‘kıskanç’ olarak anlamlandırılması gerekir.

Bu anlamı destekleyecek kanıtlar şu şekilde sıralanabilir:

Metinde 48r2’de geçen *künile-* fiiline, Ata tarafından dizinde ‘kıskanmak’ anlamı verilmiştir (KE II: 411).

“**küniçi** Hasut, kıskanç, günüci.” (Caferoğlu 2011: 122).

Kaşgarlıda “*küni = kuma... İd. Küni = kıskançlık; Rad., Tel. küni = kıskançlık.*” (DLT IV: 399) olarak geçmektedir.

“**küniçi** Kıskanç” (Toparlı vd. 2007: 169).

“**Künücü:** Kıskanç adam, 147” (Battal 1997: 49).

Tarama sözlüğünde ise “**günücü:** kıskanç, hasetçi” anlamında dört tanık verilmiştir:

“*Şinzare [Ar.]: Günücü kıskanç er.*” (TaS: 1875).

“**Künüçülük,** (kadın) kıskançlığı.” (Yudahin 1998: 540).

Turkish Studies

Ayrıca kelimeye Türkiye Türkçesi ağızlarında da rastlamak mümkün: “**künücü kiskanç.**” (DS: 3039).

Yanlış okuma: küdeyür tédiler (8v4)

Doğru okuma: keze yöritdiler (kez-e yörit-diler) (کز ایوریتدی لر)

Yanlış anlam: küde- gütmek, beklemek, gözetlemek

Doğru anlam: kez- gezmek

Kelimenin imlası کز ایوریتدی لر şeklindedir. Rabguzi Türkçe kelimelerin ilk hecesinde u, ü, o, ö seslerini genellikle و harfiyle vermektedir. Nitekim şu örnekler bunu gösteriyor:

Küđ- (كود) 244v21; küdeğü (كوداكو) 27v16,17; küđer- (كودار) 71v15...; küdez- (كوداز) 24v8, 33r10.

Metnin bağlamı özetle şöyledir: Melekler, Âdem yaratılmadan önce onun için kötü şeyler söylemişler ve gıybet etmişlerdi. Allah da o gıybetin cezası olarak meleklerle ‘Âdem’in tahtını boynunuza kaldırın ve cenneti gezdirin’ diye emretti.

Bu yüzden “*Âdemni bir nûrdın tahtğa urup ferîşteler eginleriçe kötrüp uçmañını keze yöritdiler.*” = Âdemi bir nurdan tahta koyup omuzlarına kaldırarak cenneti gezdirdiler.

Zaten birkaç satır ilerde bu cümleyi daha açık ortaya koyan şu cümle geçmektedir: “*...Âdem tahtını boynunuzğa köterip tapuğ tarîkân **kezdürün**, tēp yarlığ boldı.*” (8v9-10)

Bunlara ek olarak Ata tarafından metinde on iki yerde daha kez- fiili dizine işlenmiştir (KS II: 331).

Nehcü’l-Ferâdis’te (Eckmann 2004) geçen şu cümle de fiilin bu şekilde kullanımını destekleyici niteliktedir: “*Yâ Resûlalâhi... seyyâhliq qılğıl, ‘âlamnı **keze yöriğil** Hâq te ‘âlanıng şun ‘ınga muşâhida qılğıl.*” (262-11).

Aynı dönem eserlerinden Mukaddimetü’l-Edeb’de de aynı birleşik fiil mevcuttur: “***keze yöridi ellerni***” (Yüce 1993: 50).

Yanlış okuma ve anlam: oyğaklık her şeyden haberdar olma, bilmişlik (242v8)

Doğru okuma ve anlam: ayğaklık nifak, münafıklık, arabozuculuk (ایغاقلق)

Metindeki olay şu şekilde gelişir: Peygamber torunlarından Hasan zehirlenmiş ve ölüm döşeğindedir. Kendisine kurulan kumpası anlar ve kardeşi Hüseyin’i çağırır. Hüseyin bunu kendisine kimin yaptığını sorduğunda “*Biz Resûlniñ uruğı erken bu hâlka tegmişte mana tēyü bērgil tēp **ayğaklık** mu buyurur-sen, mendin lāyık bolmağay, tēdi.*” = Biz Resul’ün soyundan olduğumuz halde ‘bu hale düşüşünü bana söyle’ diyerek arabozuculuk mu istiyorsun, bana yakışmaz, diyerek bunu söylemenin nifak doğuracağını ifade etmiştir.

Kelimenin imlası ایغاقلق şeklindedir ve Rabguzî Türkçe kelimelerin başındaki u, ü, o, ö hecelerini و olarak yazmaktadır. Örneğin 137v16, 140r18’de bulunan *öylen* kelimesi gibi.

Ayrıca teklifimize bir kanıt da Tarama Sözlüğü’nde mevcuttur:

“**aykaklık:** Kovuculuk, münafıklık

Fursat bulup Oğuz’u kovladılar, aykaklık ettiler.” (TaS: 327)

Kıpçak Türkçesi Sözlüğü’nde ise *aygakla-* fiili “*1. Bir kimse hakkında bilgi vermek 2. Bir kimseyi şikâyet etmek.*” (Toparlı vd. 2007: 18) anlamında tespit edilmiştir.

Turkish Studies

Kırgız Türkçesinde de “*Aygak, curnalcı*” (Yudahin 1998: 65) mevcuttur.

Yanlış okuma ve anlam: ör- yükselmek, ayağa kalkmak (41r6)

Doğru okuma ve anlam: ür- üflemek (اور)

Clauson (1972: 195), ür- fiilinin bir anlamını ‘üflemek (borazan, ateş vb. belirtme eki)’ olarak vermektedir.

İbrahim peygamber ateşe atılınca kırlangıç gagasıyla su taşır, ateş sönsün diye. “*Kelez kelip otu ürer çrdi, İbrāhīm aña la‘net kıldı kırk tün kün köydi.*” = Kertenkele gelip ateşe üflüyordu, İbrahim onu lanetledi, (böylece) kırk gün kırk gece yandı. Cümleden anlaşıldığına göre kertenkele de ateş yansın diye üfleemektedir.

Metinde *ür-* fiili ‘üflemek’ anlamında üç yerde daha geçmektedir (KE II: 684). Bu verilere dikkat edildiğinde kelimenin teklifimdeki gibi *ür-* olarak okunması bağlama daha uygun düşer.

Bu okuyuş ve anlam için şu tanıklar yeterli olacaktır:

“*ür- üflemek*” (Arat 1979: 506).

“*ür- üflemek; ürmek, havlamak*” (DLT IV: 714).

Aynı dönem eserlerinden Nehcü'l-Ferādis'te: “*ür- üflemek*” (Ata 1998: 456).

“*ür- (II) Üflemek*” (Toparlı vd. 2007: 298).

“*Ür- I) Üflemek...*” (Battal 1997: 82).

Yanlış okuma ve anlam: sağın sağmal (39r8)

Doğru okuma ve anlam: sağın düşün (İkinci teklik şahıs emir) (سغین)

Metnin bağlamı şudur: İbrahim insanlara taptıkları putların görmediğini, işitmediğini, kendilerine yarar sağlayamadığını, zarar veremediğini anlatmaya çalışır. Bir gün pazardayken bir tilkinin putun tepesine işediğini görür ve sevinerek bağırır:

“... ”

Teğri mü bolur başınğa tilkü siyse, bir sağın

Közleri körmez karağı hem tili anıñ ağıñ

... ” = Başına tilki işeyen Tanrı mı olur, bir düşün!

Fiil, metnin muhtelif yerlerinde *sağın- düşünmek, hatırlamak; sanmak, zannetmek* anlamında sıkça geçmektedir (KE II: 532). Bu metinde fiilin örneklerinin çok olması fiilin o dönemde sıkça kullanıldığını gösterir. Fiilin tanıkları başka eserlerin sözlüklerinde de yer almaktadır:

“*sağın- sakınmak; sanmak, düşünmek*” (Arat 1979: 378)

“*sakın- sakınmak; sanmak, düşünmek*” (DLT IV: 484).

“*sağın Sakın (tenbih için kullanılır)*

sağın- (I) Düşünmek” (Toparlı vd. 2007: 224).

“*sağın- düşünmek, sanmak, zannetmek*” (Ata 1998: 358).

Turkish Studies

“*saqın- I düşünmek*” (Yüce 1993: 171)

Yanlış okuma ve anlam: takrîr <A. beyan etme (19r13)

Doğru okuma ve anlam: taqdîr <Ar. ezelde Allah’ın belirlediği, yazgı, kader (تقدير)

Âdem peygamber, Davut peygamberin ömrünün artması için dua eder:

“... *du‘a kıldı, İđiyā munuñ ‘ömrini arturğıl tēp. Yarlıg keldi taqlîr de andağ kalem ança bitildi...*” = ... Rabbim, bunun ömrünü arttır diye dua etti. Emir geldi, takdirde kalem öyle yazdı (Allah öyle takdir etti). Âdem peygamber, olumsuz cevap aldıktan sonra kendi ömründen kırk yılın alınıp Davut peygambere verilemesini ister.

İslam inancına göre insanın ömrünü Allah takdir eder yani ezelde bu süre Allah tarafından kader olarak yazılır. Bu bağlam dikkate alındığında kelimenin *takdir* olarak okunması gereklidir.

“*takdir (a.i.)... 3. Ezelde Allah’ın olmasını istediği şeyler...*” (Devellioğlu 2003: 1025).

“*taqlîr (III) Ar.Allahın ezelde olacak şeyleri bilmesi.*” (Toparlı vd. 2007: 259).

“*taqlîr* < A. takdir, yazgı” (Ata 1998: 394).

Yanlış okuma ve anlam: uđ yér sığır yer (51r11)

Doğru okuma ve anlam: uğır uyur (اودير)

Yanlış okuma ve anlam: uđ yemesen sığır yemesen

Doğru okuma ve anlam: uğımasan uyumasan (اوديماسانك)

İbrahim peygamberin oğlu İsmail’e, onu rüyasında boğazladığını anlatması üzerine İsmail peygamber şöyle cevap verir:

“*Mevlî dostluğun da‘vî kalur kişi uğır mu bolur? Uğımasan bu tüşni körmegey erdin.*” = Mevla’nın dostu olduğunu iddia eden kişi hiç uyur mu! Uyumasaydın bu rüyayı görmeyecektin.

Kelimenin bu şekilde okunması ve anlamlandırılması daha uygundur. Zira birkaç satır ilerde İsmail peygamberin ağzından “*Sewüg sewdün erse oğağ tur müdām / Sewüg sewgen erge uğmak harām*” = Eğer sevdiysen birini sürekli uyanık ol / Birini seven kişiye uyumak haram (51r14-15) şeklinde iki mısra dökülmektedir.

Nehcü’l-Ferādîs’te fiil oldukça yaygın bir biçimde kullanılmaktadır: “*udı- uyumak*” (Ata 1998: 445).

“*udımak Uyumak*” (Caferoğlu 2011: 262).

“*Udumak: Uyumak*” (Battal 1997: 79).

Yanlış okuma ve anlam: yanğak yanak (12v18)

Doğru okuma ve anlam: yangak ceviz (ينكاق)

“*Qamuğ yemiş üç türlüğ turur kiminiñ tışı yénür alma, armūd meñizlig, kiminiñ içi yénür tışı yénmez yangak, bādām meñizlig, kiminiñ...*” = Bütün meyveler üç türdür: Kiminin dışı yenir elma, armut gibi; kiminin içi yenir dışı yenmez ceviz, badem gibi; kiminin...

Kelimenin ceviz anlamında olduğu aşikârdır. Zira Rabguzî meyveleri kategorize ederek dışı yenen meyvelere elmayı, armudu; içi yenip dışı yenmeyen meyvelere ceviz ve bademi örnek göstermektedir.

Kelime, Eski Uygur Sözlüğünde “*yagak Ceviz*” (Caferoğlu 2011: 279), olarak verilmiştir.

Kelimeyi bu anlamıyla ağızlarda da bulmak mümkündür:

“*yangak ceviz*” (DS: 4164).

Ayrıca modern lehçelerden Kırgız Türkçesinde “*canğak ceviz*” anlamına gelmektedir (Yudahin 1998: 175); Özbek Türkçesinde ise “*ceviz yangak*” (Berdak 1993: 27); Kazak Türkçesinde “*Canğak is. 1. Ceviz. 2. Ceviz ağacı.*” (Kenesbayoğlu vd. 1984: 92)

Yanlı okuma ve anlam: yüze başla- yüzmeye başlamak (24r1-2)

Doğru okuma ve anlam: yona başla- yontmaya başlamak (يونابشلادى لار)

Metinde bahsedilen konu Nuh peygamberin gemi yapım sürecidir.

“*Cebrā'il Nuḥğa ta'līm bērdi yığaçnı yargu birle yardılar, suw üze ördek yörügenin körgüzü bērdi, aya oşşayu kimi yona başladılar.*” = Cebrail Nuh'a öğretti, emirle ağacı yardılar, su üstünde ördeğin gidişini gösteriverdi ve ona benzeterek gemiyi yontmaya başladılar.

Bağlama dikkat edildiğinde yüz- şeklinde okunan fiilin *yon-* şeklinde okunması gerektiği anlaşılıyor. Çünkü geminin ördeğe benzetilerek yapılmasından bahsedilmektedir. Ayrıca bu cümlelerden sonra gelen kâfirlerin şu sözleri bunu kanıtlamaktadır: Şimdiye kadar peygamberdin, bundan sonra marangoz mu oldun, bunu ne yapıyorsun!

Metinde, ‘yontmak’ anlamında fiilin diğer örneklerine sıkça rastlanır (KE II: 745).

Yanlı okuma ve anlam: yençük av için kullanılan bele bağlı küçük torba (35v14)

Doğru okuma ve anlam: yinçük baldır, dizle kalça arası (ينچوك)

Yanlı okuma ve anlam: Öltürdiler öldürdüler

Doğru okuma ve anlam: olturdular oturdular (اولتوردى لار)

Yukarıda verdiğimiz tekliflerde burada iki sorunun varlığına dikkat çekilmiştir. Birinci olarak *yençük* kelimesini ele alalım:

Kıyasu'l-Enbiyâ (yedi örnek) ve Nehcü'l-Ferâdis'te (üç örnek) kelimenin imlası *ينچوك* şeklindedir. Ancak Nehcü'l-Ferâdis'te kelime *yinçük* okunacak şekilde harekelenmiştir. Kıyasu'l-Enbiyâ'da harekelenme mevcut değil ama imlada tutarlılık dikkat çekmektedir.

Metnimizin bağlamı şu şekildedir:

“*Koldaşlar silâhlar aldılar, teweñiñ yolında busup olturdular, tewe keldi erse Kazzâr utruda çıqđı kılıç birle yinçükün çapdı, tewe yumalanı tüşdi.*” = Yoldaşlar silah aldılar, devenin yolunda pusuya yattılar. Deve geldiğinde Kazzar yerinden çıktı, kılıçla baldırını kesti, deve yuvarlanarak düştü.”

Burada bahsedilen devenin *yinçüğü* olduğundan ‘bele bağlı küçük torba’ anlamı metnin bağlamına pek uymamaktadır.

Aynı kökten türemiş ve dizinde “**yençüklük** yençüğü olan” (KE II: 725) şeklinde anlam verilen kelimenin **yinçüklük: baldırılı** olarak anlamlandırılması daha uygundur. Zira burada tavsif edilen kişi güzelliğin sembolü haline gelmiş Yusuf peygamberdir:

“... yüzi körklüg, saçları ca'd, özdeñ boğluğ, ürüñ yüzlüg, keyik közlüg, yinçge bellig, toñ bileklig, toluğ yinçüklüg, tegirtme başlık...” (85v14).

Nehcü'l-Ferâdis'teki (Eckmann 2004) tanıklar:

“Bir kün Peygâmbar ‘as ewinde yatıp turur erdi taqı êkki mubârek **yinçüki** açuq erdi... Peygâmbar ‘as olturdu taqı tonını tüzetti takı **yinçükini** örtti... tonlaringızni tüzettingiz, **yinçükingizni** örttingiz...” (123-4 ve 12).

Mukaddimetü'l-Edeb'de kelime “**yinçük incik**” (Yüce 1993: 210) olarak işlenmiştir.

Türkçe sözlükte *incik* < *yinçük* kelimesinin anlamları “**1. Baldır. 2. Hlk. Bazı bölgelerde diz, ayak bileği, baldır veya kaval kemikleri.**” (TS: 1189) olarak verilmiştir.

Sonuç olarak kelime, Ata tarafından dizinde “**yinçük diz, incik kemiği**” (KS II: 740) olarak işlenen maddeye gitmeli ve ‘baldır’ anlamı da eklenmelidir.

İkinci olarak *oltur-* fiilini ele alalım. Fiilin hem *öltür-* hem de *oltur-* şeklinde okunması mümkündür. Ancak bağlam açısından baktığımızda *oltur-* fiilinin daha uygun olduğu görülüyor. Nitekim metin özetle birkaç çapulcunun, Salih peygamberin devesini öldürme hadisesinden bahsetmektedir. Buradaki fiillerin yapılış sırasını mantık açısından sıraladığımızda (koldaşlar) silah aldılar, pusu kurup oturdular, deve geldiğinde çıkıp devenin baldırını kestiler ve böylece...

Yanlış okuma ve anlam: artaru bozarak, harap ederek (39v12)

Doğru okuma ve anlam: arķ[u]ru çapraz olarak (ارقارو)

Clauson, *arkuru* isminin yapısını *arkur-* fiili + *U* zarf-fiil eki şeklinde verir ve onu ‘çaprazlama, meyilli vb.’ olarak anlamlandırır (1972: 219).

“... Butlarıñ başın, kollarıñ keşip pāre pāre kıldı, uşatdı. Bir uluğ but bar erdi, balıanı kötriüp egniñe **arķuru** saldı, füsūs tutup butğa aydı...” = ... Putların başını, kollarını keserek parçaladı. Büyük bir put vardı, baltayı kaldırarak boynuna çaprazlama astı, alay ederek sordu...

Ata (1997: 35), *artar-* fiilinin anlamını ‘bozmak, harap etmek’ olarak vermiştir. Ancak metnin bağlamı göz önüne alındığında burada söz konusu olan İbrahim peygamberin baltayı putun boynuna çapraz olarak asmasıdır. Zira kendisini kâfirler yakalayıp da, ‘bu işi kim yaptı’ diye sorduklarında onlara ‘bu büyük puta sorun, konuşabiliyorsa’ diyerek cevap verecek ve onları düşünmeye sevk edecektir:

“Aydı: Bu oķ kıldı, uluğları bu turur, soruñ kim kılganıñ aytu bērsin eger sözleyü bilse.” (40r4).

Kur’an’da Enbiya suresinde geçen bu kıssadaki ayetlerden biri şöyledir: “*Derken (İbrahim) belki kendisine başvururlar diye içlerinden bir büyüğü bırakarak onları (putları) paramparça etti.*” (Enbiya 58).

Yukarıdaki ayetin tefsiri şu şekildedir: “... Rivayete göre baltayı büyük putun boynuna astı ki (Kurtubi, XI, 296-297) kavmi ona başvurup putları kimin kırdığını sorsun da böylece putun acizliği ortaya çıksın...” (Karaman vd. 2007: 687).

Kıyasu'l-Enbiyâ'da *arķuru* kelimesi iki yerde daha ‘ters, çapraz’ anlamında geçmektedir (KS II: 33). Bunların dışında kelimeyle ilgili tanıkları şöyle sıralayabiliriz:

“**arūķuru** Haçvari, çapraz.” (Caferoğlu 2011: 20).

“**arķuru** karşı, çapraz” (Yüce 1993: 92).

“**arķuru** Eğri, meyilli, eğri büğrü” (Toparlı vd. 2007: 12).

Yanlış okuma: bözcilik ne bolar (18r6)

Doğru okuma: bözcilikni bular (بوزجی لیک نی بولار)

Bözcilik kelimesi dizinde işlenmemiştir (KE II: 135).

Âdem peygamber, çocuklarından Şis'e dokumacılık mesleğini öğretir. Âdem peygamber, büyük kardeşlerinin 'biz, yaz kış, yazıda yabanda sıkıntı çekiyoruz, Şis ise evde oturarak çalışıyor; biz de dokumacılık öğrenelim' dediklerini duyunca Allah' dua eder:

"*İlāhî, bözcilikni bular köñliñe düşmān kılı bērgil, tēp.*" = İlahi, bunların gönlüne dokumacılığı kötü göster, diye.

Yukarıda verilen bağlam dikkate alındığında yapının nasıl okunacağı aşikârdır.

Yanlış okuma ve anlam: kavmi kavimi (13v10)

Doğru okuma ve anlam: koy koyun (قوی)

"*Mevlî ta 'ālā sekiz koy ıddı yētisi sağık biri koçkar. Havvā ol koylar yünin egirdi Âdem tokdı, ekegü ton kılıp keçdiler.*" = Allah, sekiz koyun gönderdi, yedisi sağmal biri koç. Havva o koyunların yününe eğerdi, Âdem dokudu, ikisi elbise yaparak giydiler.

Yanlış okuma ve anlam: Âdem Âdem peygamber (15v18)

Doğru okuma ve anlam: avuç avuç (آوچ)

Âdem'in çocuklarından Kabil, Habil'i öldürmeyi kafasına koyar. Ancak nasıl öldüreceğini bilmez.

"*Bir kün yābānda İblîsni kördi, avuç üze bir kuş tutup barur bir taş koçdı, kuşnu taş tepesine koçdı tağı yana bir taş birle yençdi, Kabil anı köriip öltürmek öğrendi.*" = Bir gün kırdı İblis'in avucunda bir kuş tutarak gittiğini gördü. Bir taş koydu, kuşu taşın üstüne koydu ve yine bir taşla ezdi. Kabil onu görerek öldürmeyi öğrendi.

Burada İblis'in kuşu öldürüşü tasvir edilmektedir. *Âdem* şeklinde okumak bağlama uygun düşmez.

Yanlış okuma ve anlam: mu soru edatı (9v6)

Doğru okuma ve anlam: Mev[li] Allah (مو)

Kelime metinde satır sonuna denk gelmiştir. Bu nedenle son hece çıkmamıştır. Metnin bağlamına bakıldığında

İblis, Allah'tan uzun yaş diler. Müfessirler de bunu yorumlar:

"*Ol bed-baht Mevlî hazretinga telbîs kıldı, kıyāmet kelgü küñge tegi 'ömr tiledi.*" = O bedbaht Allah hazretlerini aldatmak istedi, kıyamet gününe kadar ömür diledi.

Müfessirler, daha sonra şeytanın maksadını şu şekilde açıklar: Eğer ölümlerini dirileceği güne kadar yaşarsam, bundan sonra bana ölüm olmayacak.

Yukarıda görüleceği üzere İblis'in Allah'ı kandırmaya çalışması tasvir ediliyor. Kelimenin *Mevlî* şeklinde okunması bağlama daha uygun düşer.

2. Anlam Yanlışları

Bu grupta verdiğimiz teklifler doğru okunan ancak anlamı yanlış olan düzeltmelerdir.

Turkish Studies

Yanlış anlam: bişürül- (bitki için) büyümek (180r20)

Doğru anlam: bişürül-: (topraktan imal edilen nesneyi) sertleştirmek

“... *Kuşlar körüncü, kamuğı aq, adaqları tumşuqları kızul, teğme biriniñ tumşuqunda bir taş, topraqdan bişürülmüş, bākilā endāzesinçe uçup keldiler.*” = ... Kuşlar görüncü hepsi ak, ayakları, gagaları kızıl; her birinin gagasında bakla büyüklüğünde, topraktan **pişirilmiş** bir taş, uçup geldiler.

Fiilin geçtiği bağlam özetle şöyledir: Ebrehe, çok büyük fillerin bulunduğu ordusuyla Kâbe’yi yıkmaya geldiğinde Allah, bu orduyu helak etmesi için ayaklarında taş bulunan sayısız bir kuş sürüsü gönderir. Kuşların ayaklarında bulunan bu taşlar atılınca ordudaki erleri ve atlarını delip geçerek öldürür. Sonuçta bütün ordu helak olur. Bu husustan Fil suresinin ikinci ayetinde de bahsedilmektedir: “*Onların üzerine pişkin tuğladan yapılmış taşlar yağdıran sürü sürü kuşlar salmadı mı?*” (Karaman vd. 2007: 689).

Bişir- fiili, bitki ismi olan *baklanın* önüne gelince okuyucuyu yanıltmış ve sıfat olarak okunmasına neden olmuştur. Bakla sözcüğünden önce bir virgül konularak okunursa anlam karışıklığı giderilmiş ve doğru anlam verilmiş olur.

Ayrıca fiilin Türkçe sözlükte ikinci sırada verilen şu anlamı da metnimizdeki kullanımla paralellik gösteriyor: “*Isı etkisiyle belirli bir kullanıma elverişli duruma getirmek: Tuğla pişirmek. Çömlek pişirmek.*” (TS 2011: 1929). Bakla ise taşın büyüklüğünü kıyas için söylenmiştir.

Fiille ilgili teklif ettiğimiz anlamı pekiştirecek bir tanık da aynı metinde mevcuttur:

“*ot yağıl kepriç bişürgil*” (113v14)

Yanlış anlam: katıgılık güçlük zorluk (5r18, 19, 20)

Doğru anlam: katıgılık karışmış

Rabguzî, bu kelimenin geçtiği yerden önce Bakara suresinin otuzuncu ayetini tefsir ediyor. Burada Allah yeryüzünde halife yaratacağım deyince melekler ‘biz seni tesbih, tehlil, tekaddüs ederken yeryüzünde bozgunculuk edecek birini mi yaratacaksın’ diyorlar. Allah meleklerin *biz* diye kendilerini övmesinden hoşlanmadığını bunun ucub yani kibre karıştığını ifade etmiştir. Oysa insanın fesadının özr yani tövbeye karışık olduğundan daha sevimli olduğunu söylemiştir.

“*Ma’nîsi ol turur kim; sizin ibâdeteniz ‘ucubge katıgılık turur. ‘nehnu’ tēp özüñüzni ögdüğünüz, âdem oğlanlarınıñ fesâdı ‘özrge katıgılık turur. ‘Özrge katıgılık fesâd menin katımda ‘ucubge katıgılık’ ibâdetdin sevügrek turur.*” = Anlamı şudur ki sizin ibadetinize kibir karışmıştır. ‘Biz’ diyerek kendinizi övdünüz. İnsanın günahı tövbeyle karışıktır. Benim katımda tövbe edilen günah, içinde kibir barındıran ibadetten daha sevimlidir.

Clauson (1972: 599-600), *katıgılık* kelimesinin anlamını ‘karışık, bir karışımı içeren’ olarak vermektedir.

Divan’da ise kelimenin anlamlarından biri ‘soysuz; katıkl’ olarak verilmiştir (DLT IV: 279).

Aynı dönem eserlerinden Mukaddimetü’l-Edeb’de kelimenin zıddı mevcuttur: “*katıgsız saf, temiz, arı*” (Yüce 1993: 136).

Yanlış anlam: öçeş- intikam almak istemek, öç almak (230v14)

Doğru anlam: öçeş-: bahse girmek

Turkish Studies

Clauson (1972: 32), fiili iki manada vermiş ve her zaman hangi fiilin kastedildiğini anlamının kolay olmadığını söylemiştir:

1. 'Birbirine düşman olmak.'
2. 'Birbiriyle bahse girmek, iddiaya tutuşmak.'

Metinde geçen hikâye Ebubekir'in müşriklerden Ubba bin Halef El-Cemehi ile Rumlar ve Farslar arasındaki savaşı kimin kazanacağı hakkında on deve üzerine girdikleri bahsi anlatmaktadır.

Bu bağlam göz önüne alındığında cümle şöyle olur: "Bu sözke **öçeştiler**, beş yılda bu iş bolmasa Ebū Bekr beş tewe bērmek boldı." = Bu söz üzerine bahse girdiler, bu iş beş yılda olmazsa Ebubekir'in beş deve vermesi gerekli oldu. Nitekim hikâyenin devamında Ebubekir'in oğlu Abdurrahman'ın sonradan iddia sayısının artarak ulaştığı on deveyi aldığı anlaşılmaktadır:

"sözleşken on teweni aldı." (231r4).

Şimdi de vereceğimiz alıntılar, fiilin teklif ettiğimiz anlamda sıklıkla kullanıldığını göstermektedir.

"öçeş- I) karşılıklı rehin ve teminat vermek" (Yüce 1993: 165).

"öçeş- 1. yarışmak 2. bahse girmek." (Toparlı vd. 2007: 209).

"öçeşmek: Bahis tutuşmak" (TaS: 3046).

"Öçeşmek: Bahse girişmek" (Battal 1997: 54).

"Ben eydürün, Ebubekir ile öçeşen Ümeyye bin Halef idi." (TaS: 3046). Özellikle bu tanık teklif ettiğimiz düzeltmeyle ilgili olaydan bahsetmektedir.

"gırev [Fa.]: Dutu ve öç ki öçeşürler." (TaS: 3046)

Yanlı anlam: saz çalgı, müzik aleti (149r19)

Doğru anlam: sâz Far. silah

Süleyman peygamber, Sebe ülkesine kendisine tabi olmaları için bir mektup yollar. Sebe'nin yöneticisi Belkis, Süleyman peygambere elçilerle bir hazine yollar:

"... dört miñ er ařlanturup sâzları birle Sebâ vilâyetidin tēpredi." (149r19)

Osmanlıca-Türkçe sözlükte sâz kelimesinin kökeni Farsça ve bir anlamı da "silah" olarak geçmektedir (Devellioğlu 2003: 923). Farsça sözlükte ise kelime için "alet, vesile, cenk aleti, yaşam aletleri, cenk için kullanılan aletler." anlamları verilmektedir (Amid 1387: 708). Kelimeye 'çalgı, müzik aleti' anlamı verirsek anlamlı bir cümle ortaya çıkmaz. Ancak silah anlamını verdiğimizde bağlama gayet uygun düşer. Zira bir hazineye eşlik eden dört bin kişiden oluşmuş koruma birliğinden bahsedilmektedir. Bunların müzik aletli değil silahlı olmaları daha uygundur. Bunlara ek olarak aynı metinde geçen ancak dizine alınmayan bir saz kelimesi daha vardır:

"İçi 'azze ve celle mařa on oğul bērse şamuğ sâz silāh alıp toķuş küni meniñ öşümde tursalar..." (50r5). Burada geçen saz kelimesinin anlamının da 'silah' olduğu aşikârdır.

Aynı dönem eserlerinden Mukaddimetü'l-Edeb'de kelime "sazlığ silahlı" (Yüce 1993: 173) olarak anlamlandırılmıştır.

Şerifi Şehname Çevirisi'nden (Kültürel, Beyreli 1999) aldığımız şu beyitlerde de kelime aynı anlamda kullanılmıştır:

Turkish Studies

“*Silāh u sāk u esbāb-ıla bir bir*

Turur el kavşurup her biri yir yir” (2953)

“*Çü ceng eylemege düzetdi sākı*

Dirildi dört yanadan Türk ü Tākı” (12790)

Yanlış anlam: sökül hasta, zayıf, güçsüz (59v7)

Doğru anlam: sökül hayvanların ayağındaki alalık, beyaz leke.

Eren, *seki* kelimesinin anlamını ‘at, eşek ve sığırların ayaklarında bileğe veya dize kadar olan aklık’ olarak verir. Ağızlarda ve eski sözlüklerde *seki* biçiminin varlığına dikkat çeker. Ayrıca Türkmen Türkçesinde *seki*; Çuvaşçada ise *sakal* biçimlerini gösterir (Eren 1999: 359).

İbrahim peygamber, oldukça konuksever bir kişiliğe sahiptir. Melekler İbrahim peygamberin evine konuk olurlar, İbrahim de onlara sofraya hazırlamak için bir hayvan keser:

“*Ėki yarım yaşlıg, kızıl, kaçğa, tört açağı sökül buzağısı bar ėrdi, anı yawlak sewer ėrdi, anı keltürüp boğuzladı...*” = İki buçuk yaşlı, kızıl, alını ak, dört ayağı beyaz lekeli buzağısı vardı, onu çok severdi, onu getirip boğazladı.

Yukarıda da görüleceği üzere çok sevdiği buzağıyı melekler için keser. Bir peygamberin misafirlerine hasta ve zayıf bir hayvanı kesmesi peygamberlik şanına yakışmaz. Bu yüzden kelimenin hayvanın dış özelliklerini tanımlayan bir anlamda olması daha uygundur.

Kelime, Mukaddimetü’l-Edeb’de aynı anlamda geçmektedir: “*sekül seki 91-2*” (Yüce 1993: 174). Tanığı: “*tizinge tegrü sekül at*”(Yüce 1993: 48).

“*sekül Sekili at*” (Toparlı vd. 2007: 231)

Bugün Anadolu ağızlarında da bu kelime sıkça kullanılmaktadır: “*seki [seki (V), seki (IV), seki -1, sökül] At, eşek ve sığırların ayaklarındaki ak leke...*” (DS: 3570).

Ayrıca Türkçe Sözlük de bu anlama tanık gösterilebilir:

“*seki (II) a. Sekil.*

seki. At, eşek ve sığırların ayaklarında bileğe veya dize kadar çıkan beyazlık, seki (II). (TS 2011: 2058).

Sonuç

Dini bir içeriğe sahip, edebi üslupla yazılan Kısasu’l-Enbiyā dönemin özelliklerini ortaya koymaktadır. Bu eser kendi dönemi için son derece önemli bir yere sahiptir. Ayrıca çağdaş Türk dilinin anlaşılması ve değerlendirilmesi hususunda da araştırmacıların başvurdukları bir eserdir.

Metin neşri yapacak olan araştırmacıların metnin mahiyetine göre yan okumalar yaparak kendini hazırlaması gerekir.

Hazırlanan gramatikal dizinler dönemin kelime varlığını ortaya koyması bakımından önemlidir. Dizinde verilen anlamların mutlaka kelimenin bağlamı göz önünde tutularak verilmesi gerekir. Özellikle karşılaşılan tek örneklerin dikkatle gözden geçirilmesi gerekir ve birçok bakımdan sağlanması yapılmalıdır.

Türk dilinin tarihini ortaya koyan eserler bir çalışmayla kenara itilmemeli onun farklı yönlerden ele alınması gerekir.

KAYNAKÇA

- AMİD, Hasan (1387), *Ferheng-i Amid*, Emir-i Kebir Yayınları Kurumu, Tahran.
- ARAT, R. R. (Yayına Hazırlayanlar: Kemal Eraslan, Osman F. Sertkaya, Nuri Yüce) (1979), *Kutadgu Bilig III İndeks*, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları, İstanbul.
- ATA, Aysu (1997), *Kıyasu'l-Enbiyâ (Peygamber Kıssaları) I Giriş – Metin – Tıpkıbasım*, Türk Dil Kurumu Yayınları: 681-1, Ankara.
- ATA, Aysu (1997), *Kıyasu'l-Enbiyâ (Peygamber Kıssaları) II Dizin*, Türk Dil Kurumu Yayınları: 681-2, Ankara.
- ATA, Aysu (1998), *Nehcü'l-Ferâdîs III Dizin-Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları: 518, Ankara.
- ATALAY, Besim (1986), *Divanü Lûgat-it-Türk Dizinini "Endeks" IV*, Türk Dil Kurumu Yayınları: 524.
- BATTAL, Aptullah (1997), *İbni-Mühennâ Lûgati*, Türk Dil Kurumu Yayınları: 9, Ankara.
- BERDAK, Yusuf (1993), *Türkçe-Özbekçe Özbekçe-Türkçe Sözlük*, Taşkent, Özbekistan.
- BEY HADİ, Hasan (2010), Arın Sözlüyü, Tebriz.
- CAFEROĞLU, Ahmet (2011), *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- CLAUSON, Sir Gerard (1972), *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*, Oxford University Press, London.
- Derleme Sözlüğü* (1978), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- DEVELLİOĞLU, Ferit (2003), *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi, Ankara.
- ECKMANN, Janos (2004) (Yayımlayanlar: Semih Tezcan - Hamza Zülfikar), *Nehcü'l-Ferâdîs I Metin II Tıpkıbasım*, Türk Dil Kurumu Yayınları:518, Ankara.
- EREN, Hasan (1999), *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*, Bizim Büro Basım Evi, Ankara.
- KARAMAN, Hayrettin vd. (2007), *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir III*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- KÜLTÜRAL, Zuhâl – BEYRELİ, Latif (1999), *Şerifi Şehname Çevirisi I, II, IV*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- MENGİ, Mine, *Bağlam Ya Da Şiirde Sözün Gelişi Üzerine*, Adıyaman Üniversitesi Ulusal Eski Türk Edebiyatı Sempozyumu, 15-16 Mayıs 2009, Ankara 2010, s. 429-434.
- MUTÇALI, Serdar (1995), *Arapça – Türkçe Sözlük*, Dağarcık Yayınları, İstanbul.
- ÖZÇELİK, Sadettin, *Yazma Eserlerde Okuma Sorunları, Müstensih Yanlışları ve Dede Korkut Örneği*, Adıyaman Üniversitesi Ulusal Eski Türk Edebiyatı Sempozyumu, 15-16 Mayıs 2009, Ankara 2010, s. 445-476.
- Tarama Sözlüğü* (1996), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- TOPARLI, Recep vd. (2007), *Kıpçak Türkçesi Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- TULUM, Mertol (2000), *Tarihî Metin Çalışmalarında Usul*, Deniz Kitabevi, İstanbul.
- Turuz Etimolojik Sözlük*, <http://www.turuz.com/default.aspx?lang=tr>, (08.11.2012).
- Türkçe Sözlük* (2011), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

YUDAHİN, K. K. (çeviren Abdullah Taymas) (1998), *Kırgız Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları: 93, Ankara.

YÜCE, Nuri (1993), *Mukaddimetü'l-Edeb Giriş, Dil Özellikleri, Metin, İndeks*, Türk Dil Kurumu Yayınları: 535, Ankara.

Kısaltmalar ve İşaretler

Ar.: Arapça

DLT IV: Atalay, Besim (1986), Endeks

DS: Derleme Sözlüğü

Far.: Farsça

KE I: Ata, Aysu (1997), *Giriş – Metin – Tıpkıbasım*

KE II: Ata, Aysu (1997), Dizin

TaS: Tarama Sözlüğü

TS: Türkçe Sözlük

=: Cümlenin Türkiye Türkçesine çevirisini gösterir

[]): Kelimedeki tamiri gösterir